

ئهلقه كانی گرژیه کی ناوخوی کوردی: چه مانگی، شهنگال و زینی وهرتی

10-11-2020

نووسه ره كان

زریان روژه لاتی

کورتە : له روژانی رابردوودا دهرووبه ری ناحیه ی چه مانگی له ئامیدی که لانیکه م 35 کم له سنووره وه دووره، شوینی به ریه ککه وتنیکی سه ربازی نیوان په که که و هیزی پیشمه رگه ی کوردستان بوو. خالی هاوبه شی لیدوانی به رپرسی هه ریمی کوردستان و په که که، ره تکرده وه ی شه ری ناوخویه به لام، ئه مه به شی ئه وه ی نه کرد که نیگه رانییه کانی رای گشتی له وباره یه وه بره وینیتته وه.

زىيان رۇژھەلتى |

بەرايى

لە رۇژانى رابردوودا دەرووبەرى ناھىيە چەمانكى ئەمەلىيەتتە 35 كىم لە سنوورەو دەۋرە، شوپىنى بەرپەككەۋىتىش سەربازىيى ئىۋان پەككە ۋە ھىزى پىشەمەرگە كوردستان بوو. خالى ھاۋەشى لىدوانى بەرپەرسانى ھەرىمى كوردستان ۋە پەككە، رەتكەندەۋە شەرى ناۋخۇيە بەلام، ئەمە بەشى ئەۋەى نەكرد كە نىگەرانىيەكانى راي گىشتى لەۋبارەيەۋە بېۋىنىتەۋە.

لە راستىدا ئەۋەى لە چەمانكى روويدا ئەلقەبەكى زنجىرە رووداۋىكى سىياسى- سەربازىن كە لە ماۋەى يەكسالى رابردوودا لە مىلى باكوورى ھەرىمى كوردستان رووياندەۋە ۋە گىزىيەكانى ئىۋان پ.ك.ك ۋە ھەرىمى كوردستانىن زياتر كىردوۋە. چەمانكى، رىككەۋىتى شەنگال ۋە زىنى ۋەرتى گىرداۋى يەكن ۋەئەمانەش، دەرتەنجامى كۆمەلىك ھۆكارى ۋەك زنجىرە ئۆپەراسىۋەكانى پەنجەى توركيا ۋە مىللىن جىۋسىياسىيەكانن لە عىراق. لەۋەش بىترازى، رىكابەرىيە پابەدارە نىۋخۇيەكانى ھىزە كوردىيەكانىش ئەۋ گىزىيە بەگەشى دەھىلىتەۋە.

چەمانكى لە ئىۋان نىگەرانىيەكانى ھەرىم ۋە پەككەدا

تېپەكردىنى جادەبەكى ئىۋان چەمانكى ۋە دىنارتە بەرەۋ گىر كە پەككە ۋەك "ناۋچەى گەرىلا" ناۋى دەبات كاردانەۋەى پەككەكى لىكەۋتەۋە. گىر لە سنوورى ناھىيە چەمانكى دەكەۋىتە ئىۋان شاخى سىيان لە باشوورى گارا ۋە شاخى بىكەس. دۋاى ئەۋەش لە باكوورى ئەتروشەۋە لە ئىۋان گۈندى ئىسرا ۋە كانىكى پىكدادانىكى دىكە روويدا ۋە بە رووداۋەكەى بامشمنشى سەربە دىنارتەۋە كە چەند رۇژىك لەۋەۋبەر روويداۋو، ئەمە سىيەم بەرپەككەۋىتى چەكدارىيە كە لە ماۋەى كەمتر لە يەك مانگى رابردوودا لە ئىۋان ھەردوۋلا رووبدەن.

بەرپەرسانى پ.ك.ك جموجولى دۋاى پىشەمەرگە ۋەك ھەپەشەبەك لەسەر بىكە سەرەككىيەكانى خۇيان ۋە بۇ تەۋقدانى گارا سەير دەكەن ۋە بە ۋتەى خۇيان شەرى "خۇپاراستن" [1] پان كىردوۋە. لە دۋاى زنجىرە ئۆپەراسىۋەكانى "پەنجە" ۋە كە توركيا لە مايسى 2019 ۋە دەستىيىكىردوۋن، تاكە شوپىنىكى گىرنگە بۇ ئەۋان كە بە كەمى ھىرشى كرابىتەسەر. توركيا بە دىزىيى ھىلى سنوورى، لە شارباۋىر ۋە قەندىلەۋە بگرە ھەتا خۋاكورك، مەتىنا، زاپ ۋە ھەفتانن لە بادىنان ھىرشى كىردوۋە، بەلام گارا كەمتر لە بەر قەرەۋلدا بوۋە ۋە پ.ك.ك لەۋى زىانى كەمترى پىگەپىشتوۋە.

پىدەچىت بەرپەرسانى ھەۋلىرىش نىگەرەن بىن لەۋەى كە بەھۋى داكشانى زياترى پ.ك.ك بەرەۋ قوۋلىي ھەرىمى كوردستان رىگا بۇ دەستوۋەردانى زياترى توركيا خۇش بىت. بەلام، ئۆپەراسىۋەكانى "پەنجە" ۋە لەشكركىشىيەكانى لە رۇژئاۋاى كوردستان كە رىگەيان بۇ لە دەستچوۋنى عەفرىن، سەرىكانى ۋە گىرپى ۋە چەندىن شوپىنى دىكە كىردەۋە، جىۋاۋى ۋە مەترسى ئۆپەراسىۋەكانى ئەمجارەى توركياى بۇھەرىمى كوردستان دەرخست. ئەمە بە جۇرىكە كە تەنانت توركيا زياتر لە 200 كىم لە دوورى سنوورەكانى خۇى لە سنوورى پارىزگاي سلىمانىش بۇردومانى ناۋچەى سقىلى كىردوۋە. لىزەدا دانانى بىكەى سەربازى پىشەمەرگە ۋە تەنانت رىگەدان بە زىادبوۋنى بىكەى ھىزەكانى پاسەۋانى سنوورى عىراق ۋەك ھەۋلىك بۇ رىگرتن لە داكشانى زياترى پەككە ۋەھاننى توركيا سەير دەكرىت.

تەنگىزى دەسەلتات ۋە سەرۋەرى

پىسى مانەۋەى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردستان لەم سالىانى دۋايدا ۋەكوۋ بابەتتىكى گىرنگى سىياسەتى توركياى بەرامبەر ھەرىمى كوردستان لىھاتوۋە. ۋادىارە لەتبوۋنى زياترى سەرۋەرى ۋە دەسەلتاتى ھۆكۈمەتى ھەرىم بە قازانجى بەشنىك لە دەۋلەتانى ناۋچەكەبە ۋەك چۇن دابەشبوۋنى ھەرىم لە ئىۋان ى.ن.ك ۋە پ.د.ك لە سالىانى رابردوۋ كەلگى بۇيان ھەبوۋە. بەلام لەۋەش بىترازى، ئەم بابەتە مزارىكى سىياسەتى نىۋخۇى ھەرىمى كوردستانىشە ۋە فاكترى پ.ك.ك ۋەكوۋ كارتىكى گۇشار لە سىياسەتى نىۋخۇى ھەرىمىشدا رۇلى ھەبە.

لەماۋەى سىن سالى رابردوودا، توركيا، ئىران ۋە عىراق ھەرىكەۋ بە لەۋنىك ھەۋلى سنووردار كىردەۋەى جۇگرافىيە دەسەلتاتى كوردىيان داۋە. دۋاى گىشتىرسى سوپاى عىراق ۋە ھەشى شەبى زۇربەى ناۋچە كوردستانىيەكانى دەرەۋەى ھەرىمىيان كۆنرۇل كىرد. ئىران لە ھەندىك لە ناۋچە سنوورىيەكاندا بىكەى سەربازىي جىگىرى دانا كە دۋاىين دانەى لە چىخىدارەى دەقەرى برادۇستە. توركياش ھەۋلى

كۆنترۆل كىردى بەشنىڭ لە ناوچە و رېڭاكانى سنوورى داوھ. لە ماوھى نىۋان 2019-2020 دا بە 5 ئۆپەراسىيۇن لە زنجىرە ئۆپەراسىيۇنەكانى "پەنجە" دا تا ئىستا، "تور كىيا 9 بەنكە سەربازى لە چىيا دېلەوھە لە بەرمىزە لە باكوروى رۇژتاۋاى سىدەكانەوھە ھەتا چىيا سەر زىلكوك لە گوندى خەلىفان لە باكوروى ناوھەپاستى ئەوچ داناوھ. " لە بەشەكانى كۆتايى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجەشدا "15 جىگە دىكە لە دەقەرى زاخۇ و دھۇك لە سنوورى ناھىيە باتىقا و دەركار خىستۇتە دەستى خۇي. وھكوو دېرەشىش، ئاۋا گىزى، مېن، ئابلەھى، كۆفى مەلا يەھيا، كۆفى مچۇليا، گرى نى، سىيارى گەوركى، ئىكا ھالى، كە لە ھەندىك شۇپىندا بە قولايەتى زىاتر لە 30 كىم دەكات. " بەمچۆرەش، عىراق لە مى باشوور و ئىران و تور كىياش لە مى باكوروىھە ناوچەكانى ژىر دەسەلاتى كوردسىتان بەشۇيە راستەوخۇ و ناراستەوخۇ بەرتەسكىر كىردوھ. ھاتنە پىشەوھى تور كىيا و جىگىبوونى لە ناوھاكى ھەرىم بەشۇيە سىرووشى رىڭاى بۇ داكشانى زىاترى پ.ك.ك بەرەو قولايى ھەرىمى كوردستان خۇشكىرد. ئەمەش لە كاتىكدا بە عىراق يان لانىكەم بەشنىڭ لە دەولەتى عىراقىش بەشۇيە ناراستەوخۇ دىرۇزە بە ھاوكارى لەگەل پ.ك.ك لە شەنگال داوھ و ئىرانىش چاۋپۇشى كىردوھ لەوھى كە پ.ك.ك لە قەندىلەوھە بەرەو پىنجوۋىن بىكىت. ئەمانەش ئەو گىمانە بەھىزىدەكەن كە ھەرسى لايەنى تور كىيا و ئىران و عىراق دەپانەوچى ئەم ھىزە زىاتر بەرەو قولايى ھەرىمى كوردستان پال بىن و بەوچۆرەش تەنگزەيەكى نوچ بە تەنگزەي كۆنى ى.ن.ك و پ.د.ك لەسەر دەسەلات و سەرەوھى لە ناوھى ھەرىم زىاد بىكەن.

بەھاتنى زىاترى پ.ك.ك بەرەو قولايى ھەرىم، كوتىكى دىكە سەرەوھى كوردسىتان كە بەكردەوھە لەلایەن ى.ن.ك و پ.د.ك بەشكراوھە دەكەوئىتە ژىر پىرسىار. سەرەپاى ئەوھى كە موراد قەرەپان رايگەپاندوھە كە ئەوان ئەلئەرناتىقى كوردسىتان نىن بەلام، درووستكىردى ناوچە "پاراستى مېدىا" يان "ناوچە گەرىلا" و بەرەنگارىبوونەوھى رىكەوتنى شەنگال، لەلایەن كوردسىتان بەجۆرىكى ھەولدان بۇ داوكردى سەرەوھى و دەسەلات لەئىو ھەرىمى كوردسىتان لىكەدەرىتەوھ. بەشۇيە رىزەپى پانتايى رووبەرى ژىر دەسەلاتى كوردسىتان ھەرىم لە سنوورى باكوروىھە ھەتا پارىزگاي مووسل لە دىرۇزىن شۇپىندا ناكاتە 80 كىم كە ئەمەش، لە شىرتى سنوورىدا بەشۇيە رىزەپى لە ھەندىك شۇپىندا ھەتا 30 كىم، يان تور كىيا لىيە يان پ.ك.ك. پىدەچىت بەكىك لە تامانچەكانى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجە، پالنانى زىاترى پ.ك.ك. بىت بۇ ئەوھى لە سنوور دووربىكەوئىتەوھ و زىاتر بەرەو قولايى ھەرىم بىوات. بەمەش ھەم ھەپەشەيەكى سەربازى لە كۆلى خۇي دەكانەوھە، ھەم وھكوو، زىاتر لە جاران پ.ك.ك تىكەلەوھى ھاوسەنگىيە سىياسى و سەربازىيەكانى ھەرىمى كوردسىتان دەكات. ئەمانى دەرەھەتى پ.ك.ك بۇ مانەوھە لە ناوچە شاخاۋىيەكانى سنوور و سنوودارىبوونى جىمجولەكانى لە باكور، وادەكات كە زىاتر بەرەو قولايى ھەرىم بىت. ئەمەش خواستە يان ناخاوستە تىكەلەبوونى ھىزە كوردىيەكانى لىدەكەوئىتەوھ. ترنجاندنى ھەزمارىكى زۇرى ھىزى چەكدارى لە پىشەمەركەي كوردسىتان و گەرىلا پ.ك.ك، لە جۇگرافىيەكى سنووردار، ئەوېش لە كاتىكدا كە ئايدۇلۇژيا و سىياسەتى جىاۋازيان ھەپە و مەلمانى سەپاندنى سەرەوھى دەكەن، بەستىنى ناكوكى و گىزىيەكان زىاتر دەكات.

لە داۋى ئۆپەراسىيۇنەكانى پەنجەوھە، پ.ك.ك زىاتر بەرەو قولايى ھەرىم داكشاۋە كە لە ھەندىك شۇپىن لەسنوورى پارىزگاي سلىمانى ھەتا 40-50 كىم لە قەندىل دوورتر رۇبىشتوھە. بىگومان بەشۇيە ئەمە پەپىوھەندى بەوھەشەوھە ھەپە كە پ.ك.ك لە سىياسەتى نىوخۇي ھەرىمدا رۇلى درووستكىردى بالانسى پەپىداكردوھە. لە رابردودا ھەرىم پ.د.ك و ى.ن.ك جارىبەجار كەلكان لە ھەبوونى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردسىتان وھگرتوھە بۇ درووستكىردى گۇشار لەسەر يەكتر و پىدەچىت لەم قۇناخە ئىستاشدا ى.ن.ك بۇ ھاوسەنگىكردى ھىزى پ.د.ك كە پىپىۋايە زىادى كىردوھە، كەلك لەوھە وھرىگىت. جگە لەوھە، لە ھەندىك شۇپىن پارىزگاي دھۇكىش وھك سنوورى ناھىيە مانگىشكى كە نىكە 20 كىم لە دھۇكەوھە دوورە، پ.ك.ك لە نىۋان 30-35 كىم لە سنوور دووركەوتۇتەوھ. ئەو رۇبىشتن بۇ ھەر شۇپىنكى كوردسىتان بە مافى خۇي دەزانىت و لەوھەشدا جەخت لەوھە دەكات كە پىرس بە ھىچ كەس و لايەنىك ناكات. بەمچۆرەش ئەگەر ھەبوونى ھىزەكانى پ.ك.ك لە شەنگال و داكشانى زىاترى بەرەو قولايى ھەرىم ھەزمار بىرگىت، ئەوا تىكەپىشتن لەو نىگەرانىيەھى ھەولزى سەبارەت بەوھى كە لەلایەن پ.ك.ك وھ تەوق دراوھ ئاسانتر دەپىت.

رىكەوتنى شەنگال لە كوئى گىزىيەكانداپە؟

لە داۋى گىشپىرسى سەربەخۇي، رىكەوتنى نىۋان ھەرىمى كوردسىتان و بەغدا سەبارەت بە شەنگال بە گىنگىرەن رىكەوتنىكى ھەردولا ھەزمار دەرگىت كە تىپىدا بەغدا بە رۇلى ھەرىمى كوردسىتان لە ئىدارەھى ھاۋبەشى ئەو ناوچەپەدا قايل بووھ. ھەرىمەك لە مېسەر و ئەمىرىكا و بەشنىڭ لە ولتانى ئەوروپى پالپىشتى خۇيان بۇ رىكەوتنەكە راگەپاندوھە بەلام لە ناوھى عىراق، ھەندىك لە پەرلەمانتارنى فەتھ و دەولەتى ياسا و عەسائىبى ئەھلى ھەق بە راشكاۋى دىرۇ ئەوھە دەرگەوتوون و سەرۇكەزىرانى عىراقىش جەختى لەوھە كىردوھە كە ھەندىك لايەن بەو رىكەوتنە قەلسن. بەشنىڭ لە مېدىاكانى نىك لە دەسەلات لە ئىران رىكەوتنى شەنگالىان بە ھەولدان بۇ داپراندنى "مىحوەرى موقاۋەمە" ناۋبردوھە و ھەندىكى دىكەش ئەمەپان وھك مامەلەپەكى كازمى لەگەل ھەرىمى كوردسىتان بۇ مانەوھە لە دەسەلات ناۋبردوھە. لە راستىدا ئەو رىكەوتنەكى كە كازمى لەگەل ھەرىمى كوردسىتان كىردوۋىتە ھەمان ئەو پىشنىارەھى "ئىدارەھى ھاۋبەش" [2] بۇ ناوچە جىناكۇكەكان كە وھختى خۇي لە 2017 دا ھەپەدەرەبەدى كىردبوۋى.

ئەگەر رېڭكەوتنى شەنگال جېبەجى بىكرىت، ئەوا پىويستە بىڭگە لە پۇلىسى محەلى و دەزگای هەوالگى و ئاسايشى نىشتمانى كەس خۆى لە قەرەى دۆسىەى ئەمنى ئەدات و ھىزە چەكدارەكان لەوئ دەرکەون. ئەمەش ئەو خالەىە كە بەشئىك لە حەشدى شەعبى بىزاركردووە كە لە 2017ەو شۆىنى خۆيان لەوئ خۆشكردووە. ترسى سەرەكى ئەوان ئەوئە كە دەستيان لە سنوورەكان لەگەل سووریا بېرىت. بە تايبەتى دواى ئەوئە كە سەرۆكەوزىران هەولئىكى چرى بۆ كۆنترۆلكردىنى سنوورەكان دەستپىكردووە بايەخى رېرەوئى شەنگال بەرەو سووریا بۆ ئەوان زياتر بوو. خالئىكى دىكەش ئەوئەىە كە ئەگەر رېڭكەوتنى شەنگال بچئە سەر، ئەوا لەوانەىە بېئە نموونەىەك بۆ ناوچەكانى دىكەى كوردى- سووننى لە عىراق كە حەشدى شەعبى تىياندا جىگىر بوو. ئا لەبەر ئەمە ناىانەوئ سەرىكرىت.

لە راستىدا رېڭكەوتنى شەنگال لە دۆى بەرزەوئەندى ھەرىمى كوردستان و كورد بە گشتى نىيە. بە پىچەوانەوئە ئەوئە دەتوانىت بېئە نموونەىەك بۆ ناوچە كوردستانىيەكانى دىكەى دەرەوئەى ھەرىم. ئەمەش لە دواى رووداوەكانى پاش گشتپرسى، لانىكەم بۆ ئىستا باشتىن چارەسەرىكى مومكىنە بۆ ئەوئەى كە كورد بە رەسمى لەو ناوچانە وردە وردە رۆل پەيدا بكاتەو. ھەلئەت پ.ك.ك رېڭكەوتنى شەنگال وەكوو پىلانئىكى ئەمرىكا، پ.د.ك و ئاكرارىتى لە دۆى خۆى سەىر دەكات و جەخت لەوئە دەكات كە عىراق و پ.د.ك دەيانەوئ لەوئ بەلادەست بن. بە وئەى جەمىل باىك، "توركيا و عىراق و پ.د.ك دەيانەوئ رېڭكەوتنىكى ھاوشىوئە سەبارەت بە مەخموورىش بكەن." [3] باىك جەختى لەوئە كوردۆتەوئە كە پ.د.ك و توركيا دەيانەوئ ھىرش بكەنە سەر ھەرشوئىنىكى وەكوو شەنگال كە سەرۆكايەتىيەكى ئەوان لەوئە لايەنگرى ھەىە. لەم سالانەى دواىدا بەھۆى دۆى رۆژئاواو، شەنگال بايەخىكى ستراتىژى بۆ پ.ك.ك پەيدا كرددووە بۆئە دۆى ھەر جۆرە رېڭكەوتنىكى بەغدا و ھەرىمە كە زىان بە پىنگەى ئەو بگەىەئىت. كاتئىك ئەمەش لەگەل تىگەىشتنى پ.ك.ك سەبارەت بە بۆابووئەوئەى ھىزەكانى پىشمەرگە بەكبرىت كە ئەو وەكوو "گەمارۆدانى ناوچەى گەرىلا" سەىرى دەكات، ئەوسا زەمىنەى گرزىيەكان بەھىزتر دەبن.

ئەنجام

رووداوەكەى چەمانكى، رېڭكەوتنى شەنگال و زىنى وەرتى گرىداروئى يەكن. خواستئىكى ناوچەىى ھەىە بۆ بەرتەسكردنەوئەى جوگرافىاي دەسەلتاى كوردى و ترنجاندىنى ھىزە نەىارەكانى كورد لە پىگەىەكى بچووكد. ئەمەش خواستە ناخواستە، كوردەكان لە پرسە سەرەكىيەكانىان دوورتر دەخاتەو و بەھۆى جىاوازى ئاىدۆلۆژيا و مەملانئىكانىان لەبارەى سەرەوئەرى، بەرەو لىوارى گرزى و شەرى ناوخۆيان دەبات. بۆ رىگرتن لە زىادبوونى گرزى و ئەگەرى شەرى، پىويستە ھەرىمى كوردستان بە ھاوكارى لەگەل عىراق چارەسەرىك بۆ پرسى مانەوئەى پ.ك.ك لە ھەرىمى كوردستان بدۆزئەوئە. چارەسەركردنى ئەمە وەك پرسئىكى ناوخۆى كوردى، ھەم كاتى دەبئت ھەم وەكوو ھەمووكاتى بىانوى توركيا بۆ دەستوئەردانى زياتر بە زىندووئى دەھىلئەتەو و بەرپرسىارىيەكەى ئەوئەش بۆ ھەرىمى كوردستان قورس دەبئت. تەننەت ئەگەر بوار بېرەخسئت چارەسەرىكى كوردى- عىراقى- نۆدەوئەلتى بۆ ئەو پرسە باشتىن رىگايە و لىرەشدا دەكرئ رۆلى روو لە زىادبووى رىكخراوى نەتەوئەىەكگرتووەكان لە رووداوەكانى ئەمدواىيەى عىراق لە پىشچاوى بگىرىت.

خالئىكى دىكەش ئەوئەىە كە باشتروايە پرسى مانەوئەى پ.ك.ك لە ھەرىم لە مەملانئى سىياسىيەكانى ناوخۆ بە تايبەتى لە مەملانئىكانى نىوانى.ن.ك و پ.د.ك دووربىرئەتەو و ئالىرەشدا كۆبوونەوئە دىالۆگى دوو لايەنە و چەندلاىەنەى ھىزەكانى ھەرىمى كوردستان بۆ چارەسەركردنى گرتەكانى نىوانىان بايەخى زۆرى ھەىە كە دەكرئ سەرۆكايەتى ھەرىم لەوئەدا رۆلئىكى كاراي ھەبئت.

[1] <https://anfTurkce.com/kurdistan/Cewlik-gerceklescek-operasyondan-barzani-sorumludur-147979->

[2] [/https://www.almayadeen.net/news/politics/828097](https://www.almayadeen.net/news/politics/828097) _

[3] <http://serxwebun.org/index.php?sys=naverok&id=460> _